

Marijan Manduč
PRVA OBJAVA ISUSOVA USKRSNUĆA

Première révélation de la résurrection de Jésus

UDK: 226.3

22.07

Izvorni znanstveni rad

Primljeno 10/2009.

Sažetak

Lako je ukratko reći što je sadržaj rada koji upravo slijedi. Mi raščlanjujemo zapis u Mk 16,1-8. On je svakome dobro poznat. Kršćanin također zna ogromno značenje Markova ulomka. U njemu je opisana prva objava Isusova uskrsnuća. Gospodnje je pak uskrsnuće temelj kršćanske vjere. Bez njega Crkva ne bi ni postojala. U tumačenju Markova izvještaja ne idemo jedino od retka do retka već gotovo od riječi do riječi. Svakoj utvrđujemo njezino značenje i smisao u Mk 16,1-8. Po sebi se razumije da u obradi promatramo Markov izvorni grčki tekst. Drukčije se i ne smije. Jasno je pak da nama to otežava posao i čitatelju čitanje. Ali bez pravoga napora i truda nema ni valjana ploda. Čak ponekada napuštamo sami Markov zapis. To dakako šteti pregledu i otmjenosti u rasporedu. Nadamo se zauzvrat da ne udi tumačenju i da obogaćuje razlaganje.

Ključne riječi: subota, miomirisi, pomast, grob, kamen, mladić, bijela haljina, prestrašiti se, raspeti, uskrsnuli.

UVOD

Već se po samom naslovu jasno vidi što je nakana rada koji poduzimamo. U njemu razjašnjujemo zapis koji se čita u Mk 16,1-8. Ipak najprije naznačujemo što u raspravi nećemo obrađivati. Mi se tu ne brinemo oko toga je li evanđelist Marko svoj izvještaj u Mk 16,1-8 sastavio na temelju barem nekih prethodno nastalih zabilježbi. To ispituje istraživanje što se u znanstvenoj egzegezi

uvriježeno njemački naziva *Traditionsgeschichte*. Jednako se ne pitamo za povijesne okolnosti ni pobude koje mogu stajati iza možebitnih izvora iz kojih je sveti Marko crpio svoje podatke. To se redovito naziva *Sitz im Leben* nekoga ulomka. Mi se također ne skrbimo oko toga je li možda netko poslije evanđelista Marka konačno pisano dogotovio i utvrdio njegov ulomak. To se među stručnim egzegetama zove *Redaktionsgeschichte*.

Prethodnim pitanjima priznajemo puno znanstveno značenje i veličamo egzegete koji su se njima savjesno i ozbiljno bavili. Mi postupamo veoma jednostavno. Ulomak u Mk 16,1-8 držimo za djelo evanđelista Marka. Ulomak je dio nadahnutoga i kanonskoga evanđelja. Nama je to dovoljno. Naš je trud u tome da ulomak razumjemo i da to razgovijetno napišemo. Još dodajemo da su mnogobrojni stručnjaci vrsno tumačili Markov odlomak koji je pred nama. Najrazličitije su ga tumačili kao cjelinu i pojedinosti u njemu. O tome u radu vodimo računa koliko možemo.¹

Pristupi ulomku u Mk 16,1-8 među stručnjacima veoma su različiti i raznovrsni. Za sreću o tome postoje dobri i pouzdani prikazi koji su pregledni i razmjerno kratki. Svatko ih može pregledati i njima se okoristiti.² Dobro je i hvalevrijedno što se u egzegezi vodilo računa i o *genus litterarium* kojim se Mk 16,1-8 na svoj način uklopio u donekle uvriježeni način pisanja. Taj se oblik pojavljuje u starozavjetnoj Bibliji, židovskoj duhovnoj književnosti i u profanoj književnosti na grčkome i latinskome.³

1. Mk 16,1

καὶ διαγενομένου τοῦ σαββάτου

Evanđelist sveti Marko započeo je ulomak koji tumačimo s velikom jednostavnošću i iznimnom uzvišenošću. Služeći se genitivom apsolutnim, koji ima bogati i raznovrsni smisao naprosto je napisao *καὶ διαγενομένου τοῦ σαββάτου*. Izričaj se, doduše, ne nalazi u svim rukopisima,⁴ ali mi ga smatramo plodom Markova pera i njegovom namjernom zabilježbom.

¹ S obzirom na Mk 16,1-8 posebno ističemo tumačenje na hrvatskom: A. POPOVIĆ, *Isusova muka i smrt prema Markovu evanđelju*, Zagreb, 2009., 521-352.

² Usp. W. GRUNDMANN, *Das Evangelium nach Markus*, Berlin 1977., 441-445; R. PESCH, *Das Markusevangelium*, Herder, 1980., 536.

³ Usp. K. PESCH, *Markusevangelium*, 521-528.

⁴ Usp. W. L. LANE, *The Gospel according to Mark*, Michigan, 1979., 582 bilj. 1.

Glagol διαγγίνομαι ima veći broj značenja.⁵ Očevidno je pak da u Mk 16,1 naprosto znači proći, proteći, minuti, ispuniti se. Glagol inače nije ni stran ni tuđ ostalome Novome zavjetu. Čitamo ga barem u Dj 25,13 i 27,9.

Imenica σάββατον samo je po slovima grčka. Ipak korijenski nema nikakve povezanosti s tim jezikom. Već je Vulgata na latinskome upotrijebila riječ *sabbatum*. Njome su se služili crkveni Oci kao Jeronim i Augustin. Čak se nalazi i u djelima latinskih klasika.⁶ Inače je hebrejska riječ koja se grčki piše σάββατον i latinski *sabbatum* naziv za sedmi dan u tjednu. Židovi za ostale tjedne dane nemaju posebnu riječ. Naznačuju ih tako što reknu prvi, drugi, treći dan nakon subote, i tako redom. Možemo dodati da σάββατον također može značiti tjedan, tj. cjelinu dana od subote do subote.⁷

Marko je, dakle, ulomak u Mk 16,1-8 počeo riječima “i kada je minula subota”. On pri tome ima na pameti čvrsto omeđeni i zasebni σάββατον. To je subota što neposredno slijedi iza Isusove smrti koja se zbila u poslijepodnevnim satima na Veliki petak. Po židovskome načinu poimanja sa zalaskom sunca u subotu minula je i ta subota. Započeo je novi dan. To je za Židove prvi dan u tjednu ili prvi dan po suboti. Za nas kršćane to je nedjelja. Sveti Marko je bez dvojbe u Mk 16,1 namjerno istaknuo da je od Isusove smrti i ukopa već “prošla subota”.⁸

Tri žene

U retku koji tumačimo evanđelist Marko spominje tri žene. Istina je da ih sve tri izostavljaju neki rukopisi. Ali mi se na to ne obaziremo niti vodimo računa o mogućim razlozima zašto

⁵ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire grec-français*, Paris, 1903., 464; V. TAYLOR, *Gospel*, 603.

⁶ Usp. E. BENOIST-H. GOELZER, *Nouveau dictionnaire latin-français*, Paris, 1922., 1343; J. MAREVIĆ, *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2000., 2788-2789.

⁷ U svezi s riječi subota vidi: L. SCHENKE, *Le tombeau vide et l'annonce de la résurrection*, LD, 59, Paris, 1970., 60; A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1728; LOHSE, σάββατον *Theological Dictionary of the New Testament*, VII., 1975., 6-7. Unaprijed taj znameniti leksikon naznačujemo skraćenicom ThDNT.

⁸ O izričaju “prošla subota” vidi: W. L. LANE, *Gospel*, 585; V. TAYLO, *Gospel*, 603; *Traduction oecuménique de la Bible-Nouveau Testamen*, Paris, 1981. (= TOB), 178 bilj. g; J. SCHMID, *Das Evangelium nach Markus*, Regensburg, 1958., 309; W. GRUNDMANN, 445; R. PESCH, *Markusevangelium*, 529; B. M. F. van IERSEL, *Marco. La lettura e la risposta. Un commento*, Queriniana, 2000., 448.

su dotični rukopisi izostavili naznačiti žene s njihovim vlastitim imenima. Držimo da je Marko sigurno dobro znao zašto po imenu navodi sve tri.⁹

Prva se spomenuta žena zove Marija Magdalena. Tako se naziva po mjestancu Magdali koje se nalazilo na obali Tiberijadskoga jezera. Ona je otuda potjecala.¹⁰ U rukopisima Magdalena se redovito bilježi Μαρία ἡ Μαγδαληνή. Čak se u nekima od njih i pred Μαρία nalazi član. To Magdalenu barem donekle pobliže i izrazitije ističe i određuje.¹¹

Marija Magdalena veoma se često susreće na novozavjetnim stranicama izvan Markova evanđelja.¹² Marko je osim u Mk 16,1 također spominje u Mk 15,40 i 16,9. U Mk 16,9 piše da je Isus iz Magdalene “istjerao sedam zloduha”. Izričaj je za naš govorni način dosta neobičan. Treba ga razumjeti kao hebrejski izričaj. Na to u njemu upućuje i broj sedam koji kod Židova označava punu mjeru i puninu. Da se iskaže silina i prekomjernost đavlova utjecaja na Mariju iz Magdale, u Mk 16,9 stoji naznaka o “sedam zloduha”. Isus je Mariju od njih oslobodio.¹³ On se upravo kao uskrsnuli prvoj ukazao i očitovao Mariji iz Magdale. Vidi se pak kolika je to povlastica, milost i ljubav.

Bilo bi, dakako, po sebi korisno razumjeti zašto na samome kraju¹⁴ evanđelja u Mk 16,9 piše da je Isus iz Magdalene “istjerao sedam zloduha”. Odgovor na to nipošto nije lagan.¹⁵ Svakako nam se čini da je napomena o Mariji Magdaleni u Mk 16,9 upozorenje svakome grešniku. Grešnik se nalazi pod vlašću i pod utjecajem zloga duha. Ali se vjerom i ljubavlju prema Isusu Kristu oslobađa zloga duha i svih “sedam zloduha” kao i Marija Magdalena. Jasno je da se potom grešniku, kao Mariji iz Magdale ukazuje živi i uskrsnuli Isus Nazarećanin.

⁹ Glede nazočnosti triju žena u rukopisima vidi: J. BLINZLER, *Die Brüder und Schwestern Jesu*, SBS, 21, Stuttgart, 1967., 85; W. L. LANE, *Gospel*, 58; V. TAYLOR, *Gospel*, 603; L. SCHENKE, *Tombeau*, 19 bilj. 28; 27 bilj. 47.

¹⁰ Usp. TOB, 351 bilj. y; *La Sacra Bibbia*, GARZANTI, Milano, 1964., 1900.1924. Unaprijed se navodi oznakom *Garzanti*.

¹¹ Usp. V. TAYLOR, *Gospel*, 603; R. PESCH, *Markusevangelium*, 529 bilj. 15.

¹² Usp. Mt 27,56; 27,61; 28,1; Lk 8,2; 24,10; Iv 19,25; 20,1; 20,11-18.

¹³ Usp. TOB, 219 bilj. p.

¹⁴ Redovito se veli da ulomak u Mk 16,9-20 ne potječe od sv. Marka.

¹⁵ Određeno tumačenje postoji u *Garzanti*, 1902.

Žena koju Marko navodi na drugome mjestu u Mk 16,1 u rukopisima¹⁶ je naznačena čak na tri različita načina. To su ova: Μαρία ἢ τοῦ Ἰακώβου Μαρία τοῦ Ἰακώβου i Μαρία Ἰακώβου. Vidimo da se svaki put ponavlja Μαρία i Ἰακώβου. Riječ je, dakle, o Jakovljevoj Mariji. Ali u izričaju nije jasno i razgovijetno istaknut odnos između Marije i Jakova. Po sebi je moguć dvojak. Jakov može biti Marijin muž ili sin. Prema tome, Marija je Jakovu žena ili majka.¹⁷

U drevno doba na Istoku često se po sinu koji je poznat i glasovit označivala njegova majka. Sada nastaje pitanje tko je Jakov koji je sin Marije naznačene u Mk 16,1. Na pitanje nije više moguće sa svom jasnoćom i sigurnošću odgovoriti. Spomenuti Jakov vjerojatno je “brat”, tj. bratić Isusa Krista.¹⁸ Bio je iznimno utjecajna ličnost u najranijem kršćanstvu. Vodio je Crkvu u Jeruzalemu. Njemu se pripisuje novozavjetni spis s naslovom *Jakovljeva poslanica*.¹⁹ Dodajemo da o istome Jakovu obilato govori i Euzebije Cezarejski u svojoj glasovitoj *Crkvenoj povijesti*.²⁰

Treća žena koju Evanđelist spominje u Mk 16,1 nije nipošto bila nepoznata i bez značenja u Pracrkvi. Marko ju je naznačio već u Mk 15,40. To je Σαλώμη, Saloma. Ona je majka dvojice Zebedejevih sinova. To su apostoli Ivan i Jakov. Stoga velimo da je Saloma morala uživati veliki ugled, među drevnim kršćanima na početku.²¹

ἠγόρασαν ἄρωματα

Sveti Marko je, dakle, o ženama napisao ἠγόρασαν ἄρωματα. Glagol ἀγοράζω ima uistinu veći broj značenja. To je točno. Jedno

¹⁶ Usp. L. SCHENKE, *Tombeau*, 19 bilj. 26; J. BLINZLER, *Brüder*, 80 bilj. 20.

¹⁷ Usp. E. SCHWEIZER, *Il Vangelo secondo Marco*, Brescia, 1971., 390; L. SCHENKE, *Tombeau*, 25.

¹⁸ Usp. J. BLINZLER, *Brüder*, 80 bilj. 20; 91.

¹⁹ Usp. TOB, 701; *Garzanti*, 2193; *Die BIBEL, Altes und Neues Testament. Einheitsübersetzung*, Herder, 1999, 1365. Unaprijed naznačujemo samo *Einheitsübersetzung*.

²⁰ Usp. M. MANDAC, *Euzebije Cezarejski, Crkvena povijest*, Split, 2004., 289-293.

²¹ O Slomi vidi: *Garzanti*, 1818. 1900; B. RIGAUX, *Dieu l'a ressuscité*, Gembloux, 1973., 189.

je od njih kupiti.²² Bez dvojbe samo ono odgovara smislu i onome što je Evanđelist htio kazati u Mk 16,1.

Nešto nam je teže razjasniti riječ ἄρωμα. Ona u biti označava tvar koja pruža ugodan miris.²³ Jasno je da su takve stvari po sastavu različite. U Mk 16,1 ἄρωματα označuju mirisava ulja ili mirisave pomasti. To su kupile žene. Vulgatin je prevodilac umjesto ἄρωματα naprosto napisao *aromata*. Sigurno je dobro znao da su se tom riječju već služili razni latinski pisci.²⁴

Ako bez primisli i jednostavno čitamo Mk 16,1, lako zaključimo da su tri žene kupile miomirise kada je protekla subota. One su se jamačno pridržavale subotnjega počinka. U kupovinu su pošle kada je nastupio prvi dan u tjednu. To je bilo kod zapada sunca u subotu. Ipak se posve ne može isključiti da su žene miomirise mogle kupiti i u najranije sate prije nego će krenuti na Isusov grob. Ali je doista dosta teško povjerovati u tu pretpostavku.²⁵

Da ga pomažu

Marko je jasno naznačio razlog zašto su žene kupile miomirise. One su to učinile da Isusa pomažu kada pođu na njegov grob. Sve tri su bile na Golgoti kod Isusove smrti. To je Marko napisao u Mk 15,40. Sve tri su prisustvovala Isusovu pogrebu. Zamijetile su da se kod toga nije obavilo pomazanje. One su vidjele gdje se nalazi Isusov grob. To piše u Mk 15,47. Istina je doduše da se Marija Jakovljeva ponešto različito naziva u Mk 15,40 i Mk 15,47. Ipak nema dvojbe da je to ista osoba. O njoj je riječ i u Mk 16,1. U to smo osvjedočeni.²⁶

Marko se u svome ulomku poslužio glagolom ἀλείφω. Glagol znači pomazati i to pomazati uljem kako se pomazuju športaši

²² Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 14-15.

²³ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 284.

²⁴ Usp. E. BENOIST-H. GOELZER, *Nouveau dictionnaire*, 133; J. MAREVIĆ, *Rječnik*, 222.

²⁵ Usp. B. RIGAUX, *Dieu*, 191; *Garzanti*, 1901.; R. PESCH, *Markusevangelium*, 529; W. GRUNDMANN, *Evangelium*, 445; J. SCHMID, *Evangelium*, 309; W. L. LANE, *Gospel*, 585; E. P. GOULD, *Critical*, 299; K. STOCK, *Marco*, Roma, 2003., 347-348; J. DELORM, *Résurrection et tombeau de Jésus: Marc 16,1-8 dans la tradition évangélique*, u: *La résurrection du Christ et l'épégèse moderne, Lectio divina*, 50, Paris, 1969., 106. 119.

²⁶ Usp. J. BLINZLER, *Brüder*, 82-86.

prije natjecanja da steknu pobjedu.²⁷ Nije teško kazati s kojega su razloga tri žene naumile Isusa pomazati. Time su mu željele iskazati najdublje poštovanje i potpunu ljubav. Pomazanje preminuloga miomirisima uvriježeni je i dobro poznati židovski običaj onoga vremena. Pomazanjem se miomirisnim uljima i pomastima otklanjao neugodni zadah tijela, što se poslije smrti počinje raspadati. Teško je pak razumjeti zašto se pomazanje nije obavilo pri Isusovu ukopu. To se moglo izvršiti čak ako je pogreb prelazio na subotnji dan. To je bilo zakonom dopušteno. Inače su Židovi posjećivali grob preminuloga i držali da se njegova duša kroz tri dana u neku ruku zadržava u blizini svoga tijela. Svakako su stručnjaci s dosta pojedinosti u svojim pojašnjenjima tumačili pohod triju žena na Isusov grob i njihovu nakanu da Isusa pomažu. Mi smo iznijeli samo neke pripomene.²⁸

2. Mk 16,2

λίαν πρωί

U svojoj drugoj rečenici sveti Marko s velikom pomnjom i nedvojbeno s namjerom naznačuje vrijeme kada su tri žene iz prethodnoga retka pristupile izvedbi svoga nauma. Marko najprije kaže da je to bilo λίαν πρωί. Vidimo da se poslužio s dva priloga. Mi se ne osvrćemo na to što se ne nalaze u svim rukopisima.²⁹ Inače Evanđelist i drugdje u svome djelu češće rabi oba priloga. To znači da su mu prisni i po volji.³⁰

Prilog λίαν znači posve, jako, veoma, odveć.³¹ Prilog pak πρωί ima ova značenja: rano, rano ujutro, već od jutra, jutrom.³² Prema tome cijeli izričaj λίαν πρωί znači veoma rano, u veoma rano jutro. Možemo, dakle, kazati u osvit, u praskozorje, u zoru. Inače se rekne da λίαν πρωί zapravo označuje vrijeme zadnje noćne straže koja se postavlja od treće jutarnje ure do šeste. U

²⁷ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 74.

²⁸ O nakani triju žena da pomažu Isusovo tijelo vidi: L. SCHENKE, *Tombeau*, 32-38; B. RIGAUX, *Dieu*, 190-191; 218 bilj. 25; V. TATLOI *Gospel*, 603 bilj. 1; E.P. GOUD, *Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according St. Mark*, Edinburgh, 1975., 299 bilj. 1; W. L. LANE, *Gospel*, 589; B.M.F. *Van iersel, Marco*, 448; R. PESCH, *Markusevangelium*, 529-530; W. GRUNDMAN, *Evangelium*, 445; J. SCHMID, *Evangelium*, 309.

²⁹ Usp. W. L. LANE, *Gospel*, 585 bilj. 10; V. TAYLOR, *Gospel*, 604.

³⁰ Usp. Mk 1,35; 11,20; 13,35; 15,1; 6,51; 9,3.

³¹ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1189.

³² Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1689.

tome su, dakle, času tri žene poduzele pohod Isusovu grobu da miomirisima pomažu njegovo sveto pokopano tijelo.³³

τῆ μιᾷ τῶν σαββάτων

Evandelist u svojoj marljivoj pažljivosti nije propustio naznačiti dan kada su žene krenule na svoj bogoljubni posao . To je bilo τῆ μιᾷ τῶν σαββάτων. Uz izričaj su vezane neke sitne i neznačajne inačice. O njima ne vodimo računa jer nimalo ne utječu na smisao u izričaju.³⁴ Za njegovo razumijevanje nužno je zamijetiti da se napomena μιᾷ odnosi na dan iako ta riječ nije zapisana u tekstu. Ona se podrazumijeva i u pameti dodaje.

Glede riječi σαββάτων već smo prethodno kratko na nju svratili pozornost. Kada je u množini kao upravo u Mk 16,2 tada σαββάτων može imati tri značenja.³⁵ Očito je pak da tw/n sabba,twn u Mk 16,2 zapravo znači skup dana između dviju subota. To je tjedan. Kada bismo doslovno htjeli prevesti cijeli izričaj τῆ μιᾷ τῶν σαββάτων tada bi trebalo kazati da su žene pošle na Isusov grob onoga dana koji je jedan od tjedna. Očito je pak da se glavnim brojem jedan u Markovu izričaju kaže što mi redovito reknemo rednim brojem prvi. Po našem načinu izražavanja umjesto μιᾷ stajalo bi πρώτη. Tumači redovito kažu da se Marko naznakom μιᾷ zapravo izrazio semitski kako su nekoć postupili i Septuagintini prevoditelji. Ipak se to rješenje ne nameće posve nužno. I u redovitom grčkom³⁶ εἰς može zamijeniti πρώτος. U svakome slučaju napisavši τῆ μιᾷ τῶν σαββάτων , evandelist Marko svjedoči da su žene po židovskome načinu izražavanja pošle na grob prvoga dana u tjednu, što je za nas kršćane dan Gospodnji, nedjelja.³⁷

³³ Usp. L. SCHEHKE, *Tombeau*, 60; B. RIGAUX, *Dieu*, 189; V. TATLOR, *Gospel*, 604; W. L. LANE, *Gospel*, 585.

³⁴ Usp. E. P. GOULD, *Critical*, 299; V. TAYLOR, *Gospel*, 603.

³⁵ Usp. LOHSE, *σαββάτων*, 7.

³⁶ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 598.

³⁷ Usp. B. RIGAUX, *Dieu*, 190; 217 bilj. 21; L. SCHENKE, *Tombeau*, 59-60; TOB, 178 bilj. h; E. SCHWEIZER, *Vangelo*, 393; V. TAYLOR, *Gospel*, 605; W. L. LANE, *Gospel*, 582; W. GRUNDMANN, *Evangelium*, 445.

τὸ μνημεῖον

Žene su, dakle, pošle posjetiti Isusov grob. U Mk 16,2 obično u rukopisima³⁸ piše μνημεῖον, ali se neki put u njima naiđe i na riječ μνήμα. Razlike zapravo među tim oblicima i nema. Po sebi μνημεῖον u prvom redu označuje bilo koji znak i znamen što budi uspomenu. Ista riječ označuje spomenik u svrhu sjećanja kao i žaru u kojoj se čuva pepeo nekoga tko je preminuo. Polazeći od naznačenoga razumljivo je što μνημεῖον jednostavno znači grob, grobni humak, grobnica.³⁹ U Mk 16,2 označava unutarnji prostor u grobu gdje je ležalo Isusovo mrtvo tijelo.

371

ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου

Na kraju u Mk 16,2 čitamo još jednu vremensku zabilježbu vezanu za dolazak triju žena Isusovu grobu. Piše da se to zbilo ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. Istina je da ima rukopisa koji izričaj izostavljaju.⁴⁰ U drugima⁴¹ umjesto ἀνατείλαντος piše ἀνατέλλοντος. Glagol ἀνατέλλω u osnovi i prvenstveno izražava izlazak sunca, odnosno mjeseca.⁴² Po Marku, svete su žene došle na Gospodnji grob kada je sunce već izašlo ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου ili kada je upravo bilo na pomolu, ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου. Između jednoga i drugoga ne vidimo nikakvu sadržajnu razliku. Inače se egzegete pitaju kako uskladiti tu naznaku s činjenicom što su žene krenule na put u najraniju zoru. Rješenje je teško pronalaze da bi udovoljilo svima. Mi se u to ne upuštamo. Svjesni smo da je to neznatnijega značenja.⁴³ Nama se čini da je Marku bilo stalo naznačiti i istaknuti da je ranim nedjeljnim jutrom o kojemu on govori započelo novo razdoblje. Subota židovskoga naroda prešla je u kršćansku nedjelju Isusova uskrsnuća. To je posve novi dan. Trajat će do slavnoga i paruzijskog dana Isusova slavnoga povratka što je punina smisla njegova uskrsnuća. U najmanju

³⁸ Usp. R. PESCH, *Markusevangelium*, 521.

³⁹ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1290; O. MICHEL, μνημεῖον, ThDNT, IV., 680-681.

⁴⁰ Usp. K. ALAND ... *The Greek New Testament*, Stuttgart, 1994, 189.

⁴¹ Usp. W. L. LANE, *Gospel*, 585.

⁴² Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 143.

⁴³ Usp. B. RIGAUX, *Dieu*, 190; *Garzanti*, 1901; L. SCHENKE, *Tombeau*, 60; W. L. LANE, *Gospel*, 585-586; W. GRUNDMANN, *Evangelium*, 445; V. TAYLOR, *Gospel*, 605.

ruku mi to doumljujemo iza Markovih vremenskih naznaka u Mk 16,2.

3. Mk 16,3-4

Prije nego se kratkim tumačenjem zaustavimo kod kazanoga u Mk 16,3-4 moramo se navratiti na dijelove izvještaja o Isusovoj ukopu. To pomaže razumjeti Markov zapis u Mk 16,3-4. Svjesni smo, dakako, da ovdje izlazimo iz okvira svoga neposrednoga rada. Nadamo se da mu time ne nanosimo štetu.

372

Glavna ličnost kod Isusova pokopa, svakako je Josip čije se ime veže uz Arimateju.⁴⁴ Arimateja je neznatna naseobina u Judeji. Bibliji je poznata. Inače stručnjaci više ne znaju složno poblize označiti to mjesto.⁴⁵ Općenito se misli da je Josip koji je ukopao Isusa bio podrijetlom iz Arimateje. Ipak nije isključeno da je Arimateja spomenuta naprosto zato što je Josip na dan Gospodnjega preminuća došao u Jeruzalem na Golgotu iz gradića ili sela što se zove Arimateja.⁴⁶

Evandelisti podrobno predstavljaju i govore o Josipu Arimatejcu. Pri tome se međusobno donekle upotpunjuju. Tako pred očima imamo dosta bogatu sliku o čovjeku kojemu je providonosno u dio pala uloga da pokopa preminuloga Isusa Krista. Josip je bio vijećnik. To piše u Mk 15,43 i Lk 23,50. Naznaka je jasna i važna. Ona određuje i izražava društveni položaj Josipa iz Arimateje. Bio je "vijećnik", tj. član židovskoga Sinedrija. To je u Jeruzalemu najviše tijelo koje ravna sveukupnim židovskim narodnim životom i prosuđuje najvažnije sporove. Sinedrij je naziv za židovski senat i židovsko narodno vijeće. Budući da je Josip iz Arimateje bio kao "vijećnik" član Sinedrija, znači da je u židovskome javnome građanskome i društvenome životu zauzimao istaknuto i visoko mjesto.⁴⁷ U Mt 27,57 čitamo da je Josip Arimatejac bio "bogat čovjek". Vjerojatno je posjedovao veća zemljišna dobra i zbog toga postao

⁴⁴ O Josipu iz Arimateje usp. Mt 15,43; 27,57; Lk 23,50; Iv 19,38.

⁴⁵ Usp. *Garzanti*, 1900.1958.; P. BENOIT, *Passion et Résurrection du Seigneur*, Paris, 1966., 243 bilj. 1; M. J. LAGRANGE, *L'Évangile de Jésus-Christ*, Paris, 1946., 574 bilj. 3.

⁴⁶ Usp. TOB, 121 bilj. u.

⁴⁷ Usp. P. BENPOI, *Passion*, 243-244; TOB, 178 bilj. d; *Garzanti*, 1900.1958.; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 574-575.

član Sinedrija.⁴⁸ U svakome slučaju u krugu u kojemu je živio, Josip Arimatejac bio je “ugledan vijećnik” (Mk 15,3).

U prikazu o Josipu iz Arimateje ne smijemo šutke prijeći preko zabilježbe u Lk 23,51. Luka je o Josipu zapisao da nije “privolio njihovoj odluci i postupku”. Kao član Sinedrija Josip Arimatejac je prisustvovao Isusovu suđenju pred Sinedrijem.⁴⁹ Iz Lukine napomene proizlazi da nije glasovao ni podizanjem svoje ruke pristajući na to da se Isus osudi na razapinjanje i smrt na križu. Prema tome Sinedrij u postupku nije bio složan ni jednodušan.⁵⁰

Novozavjetni pisci nisu zaboravili napisati kakav je Josip Arimatejac bio kao čovjek i vjernik. Tako sv. Luka o njemu kaže da je bio “čovjek čestit i pravedan” (Lk 23,50). Ogromna, je odlika za nekoga reći da je “čestit čovjek”. To je valjda najviše što se uopće o nekome može kazati. Ljudsku čestitost svatko prihvaća i prizna. Kod toga se ne vodi računa o svjetonazoru, narodnosti, ni vjeri dotičnoga. On je čestit čovjek i time je o njemu na ljudskoj razini kazano sve dobro.

Sv. Luka uz čestitost o Josipu iz Arimateje dodaje da je i “pravedan”. Izričaj pripada osnovnome i bitnome židovskome vjerskome rječniku. Tu se za čovjeka koji vjerno i cjelovito opslužuje propise Zakona kaže da je “pravedan”. Dotični posjeduje pravednost koja se stječe vršenjem djela koja naređuje Zakon. To je u židovstvu vrhunac svetoga i neporočnoga života. Znamo pak da je starozavjetnu opravdanost po Zakonu u Novome zavjetu zamijenilo opravdanje po vjeri u Isusa Krista. Ali ovdje nije mjesto da o tome govorimo poblize.

Dvojica evanđelista kažu da je Josip iz Arimateje “iščekivao Božje kraljevstvo”. Tako piše u Mk 15,43 i Lk 23,51. Možemo smjesta dodati da je Josip Arimatejac i po tome bio izniman. Smisao je Staroga zavjeta nagovještaj Božjega kraljevstva. Isus je u središte svoje propovijedi postavio govor o uspostavi Božjega kraljevstva u ovome vijeku, što je na svoj način uvod u vječno Božje kraljevstvo na nebesima. Svojim je stavom prema Božjemu kraljevstvu Josip iz Arimateje bio blizak i naklon Isusovoj propovijedi i njegovu učenju.⁵¹

⁴⁸ Usp. P. BENOIT, *Passion*, 244.

⁴⁹ O Isusovom sudu pred Sinedrijem usp. Mt 26,59-66; Mk 14,55-64; Lk 22,66-71.

⁵⁰ Usp. P. BENOIT, *Passion*, 247.

⁵¹ Usp. TOB, 178 bilj. e.

Na dva novozavjetna mjesta piše da je Josip Arimatejski bio “Isusov učenik”. Tako čitamo u Mt 27,57 i Iv 19,38. Razumije se da naznaku “učenik” treba uzeti u širome smislu. Učenici su bili i apostoli. Postojala je također skupina od sedamdeset i dva učenika. Josip iz Arimateje nije pripadao navedenim učeničkim krugovima. Uostalom evanđelist Ivan kaže da je Josip Arimatejski bio Isusov učenik “kriomice, u strahu od Židova” (Iv 19,38). Očito je da navedena napomena barem do neke mjere zasjenjuje ličnost Josipa iz Arimateje. Ali je bez dvojbe lijepo i poučno što apostol Ivan nije prešutio određeni nedostatak kod tako velike ličnosti. Istinitost ima prednost pred svime.⁵²

U svakome je, dakle, pogledu Josip Arimatejski bio velik i značajan čovjek. Stoga razumijemo što je upravo on pošao do upravitelja Pilata i kada je Isus umro “zaiskao” njegovo “tijelo” (Mk 15,43). Evanđelist Marko bilježi da je Rimljanin Josipu “darovao” Isusovo mrtvo tijelo. Naznaka “darovao” ima svoje značenje. Pilat ni od Josipa iz Arimateje koji je bio bogati vijećnik židovskoga senata nije tražio novac za Isusovo tijelo. On mu ga je “darovao” bez nadoknade. Tako je Pilat postupio suprotno od prokonzula Varona kao i brojnih drugih koji su tijela raspetih skupo prodavali. Znamo da je Ciceron žestoko govorio protiv spomenutoga prokonzula.⁵³

Josip iz Arimateje Isusa je položio “u svoj grob” (Mt 27,60). Uistinu je teško u punome opsegu i pravome dometu istaknuti važnost zabilježbe. Arimatejac je grob koji je pripremio za se ustupio Isusu Kristu. Time je pokazao neizmjernu i neiskazivu ljubav, odanost i privrženost Isusu Kristu koji nije ni pokopan u vlastiti grob. Jasno je da na poseban način u tome vidimo Gospodnju poniznost i siromaštvo. Kada je umro, ukopan je u tuđi grob. I time je uistinu, najdublje “ponizio sam sebe” (Fil 2,8).

Grob u koji je Josip iz Arimateje položio Isusa bio je “nov”. To piše u Mt 27,60 i Iv 10,41. To zapravo znači da prethodno u njemu “nitko” nije bio pokopan. Naznaka, dolazi iz Iv 19,41 i Lk 23,53. Inače se grob nalazio “u vrtu” (Iv 19,41) koji je posjedovao Josip Arimatejski. Riječ je valjda o malome perivoju s određenim

⁵² Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile selon saint Jean*, Paris, 1927., 502.

⁵³ Usp. P. BENOIT, *Passion*, 244; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 575; *Garzanti*, 1900.

brojem stabala.⁵⁴ Grob je bio izduben u litici.⁵⁵ Tako su se u ono doba obično pripremali grobovi u Jeruzalemu. U većem su se kamenu redovito iskopala dva prostora. Prvi je bio nešto kao predsoblje. Pravi je grob bila druga prostorija. Po sredini su bila vratašca. Ona su se zatvarala kamenom koji je bio okrugao kao mlinski kamen ili disk. Zato se mogao kotrljati. U tu je svrhu postojao u podnožju vrata načinjen žlijeb.⁵⁶ Pretpostavljamo da je Josip iz Arimateje za se u svome vrtu nedaleko golgotškoga brežuljka otprilike pripremio takav grob. U nj je pokopao Isusovo tijelo.

Kada je Josip Arimatejski Isusa položio u grob na smrtni počinak “dokotrljao je kamen” i njime je zatvorio “grobna vrata”. Tako je napisao Marko u Mk 15,46. On se poslužio glagolom προσκυλίω koji znači kotrljati prema, dokotrljati.⁵⁷ Matej je samo nadodao da je to bio “veliki kamen” (Mt 27,60).

Što upravo dosta potanko izložismo u svezi s Gospodnjim ukopom⁵⁸ pomaže razumjeti sadržaj u Mk 16,3. Idući na Isusov grob žene su se u međusobnome razgovoru s brigom i zebnjom pitale tko će im “otkotrljati kamen s vrata groba”. Mi iz prethodnoga znamo što je i zašto je to na brizi triju žena. U Markovu izvorniku piše o ženama ἔλεγον πρὸς ἑλντάς. Glagol je u imperfektu koji u grčkome zapravo izražava trajnost radnje. Trajni sadržaj međusobnoga razgovora među ženama, bilo je pitanje tko će otkotrljati kamen s vrata Isusova groba. Kamen je onemogućivao ulazak u sami grob. To je značenje imperfekta ἔλεγον, govorahu.⁵⁹

U svezi s kamenom na grobnim vratima Marko je sada posve razumljivo upotrijebio glagol ἀποκυλίω. Vidi se da stoji nasuprot glagolu προσκυλίω u Mk 15,46. Inače se dosta kasno javlja u grčkome. Ipak su se njime služili Septuagintini prevodioci i znači “otkotrljati”, “odvaljati”.⁶⁰

Nas kazano u Mk 16,4 ne mora zasebno zadržavati. Žene su došavši na grob, smjesta vidjele da je kamen koji im je zadavao

⁵⁴ Usp. M. J. LAGRANGE, *Jean*, 504.

⁵⁵ Usp. Mk 15,46; Lk 23,53.

⁵⁶ Usp. P. BENOIT, *Passion*, 245; *Garzanti*, 1834; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 578

⁵⁷ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1670.

⁵⁸ Usp. P. BENOIT, *Passion*, 235-262.

⁵⁹ Usp. E. P. GOULD, *Critical*, 299.

⁶⁰ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 230; V. TAYLOR, *Gospel*, 605.

veliku brigu otklonjen. Marko je i tu kao u prethodnome retku posegnuo za istim glagolom ἀποκυλίω, otkotrljati. Nije nam baš jasno zašto ga neki⁶¹ zamjenjuju glagolom ἀνακυλίω. Taj glagol znači natrag otkotrljati.⁶² U Septuaginti se ne pojavljuje, ali su se njime služili grčki pisci.⁶³

4. Mk 16,5 *Unišavši u grob*

Evandelist na početku svoga retka naznačuje što su žene učinile kada su došle na mjesto gdje je Isus bio ukopan. On kaže da su unišle u grob. Marko se tu posve razumljivo poslužio složenim glagolom εἰσέρχομαι. Glagol znači nekamo unići.⁶⁴ Žene su zapravo unišle u nutarnji dio groba gdje je ležalo sveto Gospodnje tijelo. Polazeći od rečenoga nije nam jasno zašto se ponekad⁶⁵ napomenuti složeni glagol zamjenjuje jednostavnim ἔρχομαι koji naprosto znači ići, doći.⁶⁶

Vidješe mladića

Unišavši u grob žene su “ugledale mladića”. Marko je napisao εἶδον νεανίσκον. Riječ νεανίσκον znači mladi čovjek, mladić. Čak može značiti sluga.⁶⁷ Egzegeti uvriježeno i gotovo jednoglasno misle da je mladić iz Mk 16,5 zapravo Božji anđeo.⁶⁸ Već se u 2 Mak 3,26 i 3,33 anđeo ukazuje u prilici i obličju mlada čovjeka. To je priprosto, jednostavno i nenametljivo očitovanje anđela kao Božjega poslanika. Značenje je i uloga anđela u Mk 16,5 tako velika da ga uz nešto smjelosti uspoređujemo s anđelom Navještenja.

⁶¹ Usp. R. PESCH, *Markusevangelium*, 532; E. P. GOULD, *Critical*, 300; V. TAYLOR, *Gospel*, 605; A. MEKK, *Novum Testamentum*, Roma, 1957., 184.

⁶² Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 127-128.

⁶³ Usp. V. TAYLOR, *Gospel*, 605.

⁶⁴ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 602.

⁶⁵ Usp. V. TAYLOR, *Gospel*, 606.

⁶⁶ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 811-813.

⁶⁷ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1315.

⁶⁸ To priznaju egzegete: usp. E. SCHWEITZER, *Vangelo*, 393; W. L. LANE, *Gospel*, 65; J. SCHMID, *Evangelium*, 309; W. GRUNDMANN, *Markusevangelium*, 446; V. TAYLOR, *Gospel*, 606; E. P. GOULD, *Critical*, 300; E. L. BODE, *The First Easter Morning*, Rome, 1970, 27.

Žene su u grobu zatekle mladića kako sjedi. U izvorniku piše καθήμενον. Glagol κάθημαι izvorno i znači sjediti.⁶⁹ Znamo pak da sjedenje u drevnome općem poimanju ima određeni smisao i naročito značenje. Ono je očiti i jasni znak stanovitoga autoriteta.⁷⁰ Tako učitelj sjedi dok poučava kao što i kralj sjedi kada zapovijeda i naređuje. Sudac sjedi kada izriče presudu.⁷¹ Uostalom i anđeo je u grobu o bitnome poučio žene. To je učinio na svečan i uzvišen način. On je sjedio.

Ali anđeo je u grobu sjedio ἐν τοῖς δεξιούις, zdesna, s desne strane. Pomoću δεξιός na grčkome se ne naznačuje samo ono što je postavljeno desno nego i ono što je pogodno i sretno.⁷² Već po tome što je anđeo zauzeo desnu stranu u odnosu na mjesto gdje je ležalo Isusovo tijelo, značilo je da će njegova vijest biti sretna i ženama sklona. Desna strana u načelu nagoviješta i predoznačuje uspjeh i bogatstvo. Ona je kao položaj časno mjesto i njoj se daje prednost.⁷³ Anđeo koji je “zdesna” donosi radosni glas koji usređuje i pruža puno zadovoljstvo.⁷⁴

Marko je naznačio da je mladić na sebi imao στολήν λευκήν bijelu haljinu. Riječ στολή, dobro je poznata grčkome jeziku. Ona tu ima svoju povijest i različita značenja.⁷⁵ Za nas je dovoljno znati da može značiti haljina, odijelo, izvanjska odjeća. To isto značenje ima i u Septuaginti gdje se često pojavljuje.⁷⁶ Nalazimo je i u Novome zavjetu. Tu στολή, uvijek označuje vanjsku haljinu.⁷⁷ Zanimljivo je da je u Vulgati prevodilac za στολή, u Mk 16,4 upotrijebio riječ *stola*. Njome su latinski pisci naznačivali haljinu što tijelo pokriva od vrata do koljena.⁷⁸

O mladićevoj στολή, Marko kaže da je λευκή. Pridjev λευκός po svome korijenu znači sjajan, jasan, svijetao, blistav. Otuda dobiva značenje bijel. Pridjev je veoma drevan u grčkome jeziku

⁶⁹ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 993-994.

⁷⁰ Usp. R. PESCH, *Markusevangelium*, 532.

⁷¹ Usp. E. L. BODE, *Morning*, 27.

⁷² Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 445-446.

⁷³ Usp. E. L. BODE, *Morning*, 27.

⁷⁴ Usp. W. GRUNDMANN, *Evangelium*, 446; M. F. Van IERSEL, *Marco*, 450-451; H. PESCH, *Markusevangelium*, 532; *Garzanti*, 1901.

⁷⁵ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1795; WILCKENS, *stolh.*, ThDNT, VII., 687-688.

⁷⁶ Usp. WILCKENS, στολή, 688-690.

⁷⁷ Usp. WILCKENS, στολή, 690-691.

⁷⁸ Usp. E. BENOIST-H. GOELZER, *Nouveau*, 1477.

i grčkoj književnosti.⁷⁹ Inače može imati razna simbolična značenja. Ali je očito da u Mk 16,5 λευκός jednostavno znači bijel. Po tome pak svi tumači zaključuju da je mladić koga su žene vidjele u grobu zapravo Božji poslanik, anđeo. Bjelina je znamen nebeskih bića.⁸⁰

Evandelist Marko na kraju u Mk 16,5 naznačuje što se zbilo sa ženama kada su u rano nedjeljno jutro došle na Isusov grob, vidjele otvorena vrata i u grobu umjesto Isusova mrtvoga tijela zamijetile mlada čovjeka odjevena blistavom bijelom haljinom. Doživljaj i duhovno raspoloženje triju žena Marko je majstorski iskazao i opisao jednom jedinom riječi. Napisao je ἐξεθαμβήθησαν.

Glagol ἐκθαμβέω dobro pozna opći grčki jezik.⁸¹ On znači zaprepastiti se, začuditi se, zapanjiti se, silno se prestrašiti. Glagol izražava snažni i jaki osjećaj straha, čuđenja, divljenja, zaprepaštenja, preneraženja. Sve se to nekako odjednom kovitla i pomiče u duši i srcu.⁸² Glagol se nadasve rijetko susreće u Bibliji na grčkome. U cijeloj se Septuaginti pojavljuje jedino u Sir 30,9 i više nigdje drugdje.⁸³ U Novome zavjetu ἐκθαμβέω čitamo samo pod Markovim perom i tada rijetko, četiri puta.⁸⁴ Naznačeno pokazuje koliko je evandelist Marko značajan kao pisac. Odabrao je pravu riječ na pravome mjestu. To je, dakako, odlika pravoga pisca. Ide vlastitim putem i kloni se općega i zajedničkoga izražavanja.⁸⁵

Tumači u svojim pojašnjenjima razjašnjaju zašto je i u kojem smislu uz ostalo strah zahvatio, obuzeo te ispunio tri žene koje su pohodile Isusov grob. Uz to što je njihov strah po sebi razumljiv u okolnostima u kojima su se našle prvoga uskrsnoga jutra, žene su smjesta razumjele i shvatile da su u punoj i otajstvenoj nazočnosti iznimnoga događaja koji dolazi od Boga. Prisustvuju velikoj tajni iznimnoga Božjega čina. To ih

⁷⁹ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1184; M. MICHAELIS, λευκός, ThDNT, IV., 246.

⁸⁰ Usp. *Garzanti*, 1901; E. SCHWEIZER, *Vangelo*, 393; B. RIGAUX, *Dieu*, 192-193; L. SCHEMKE, *Tombeau*, 65; TOB, 178 bilj. k; R.PESCH, *Markusevangelium*, 32; J. SCHMID, *Evangelium*, 309-310; K. STOCK, *Marco*, 348; E. L. BODE, *Morning*, 27; V. TAYLOR, *Gospel*, 606-607; W. L. LANE, *Gospel*, 587; WILCKENS, *στολή*, 691.

⁸¹ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 616.

⁸² Usp. G. BERTRAM, ἐκθαμβέομαι, ThDNT, III., 4.

⁸³ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 616; G. BERTRAM, ἐκθαμβέομαι, bilj. 10

⁸⁴ Usp. Mk 9,15; 14,33; 16,5; 16,6.

⁸⁵ Usp. B. RIGAUX, *Dieu*, 218 bilj. 32; J. DELORME, *Résurrection*, 111 bilj. 12.

prožima ogromnim strahom i velikim strahopoštovanjem. Božje djelo ulijeva svetu jezu u ljudsko srce. Strah je kod triju žena naravan i nadnaravan, ljudski i nadljudski.⁸⁶

5. Mk 16,6

S Mk 16,6 bez dvojbe se nalazimo u samome središtu ulomka koji razglabamo. Tu je zapravo zgusnuto iznesen bitni dio u našoj vjeri. Žene su unišle u Isusov grob da pomažu njegovo mrtvo tijelo. Sada im anđeo obznanjuje da Isus koji je bio raspet i sahranjen u grobu gdje stoje nije mrtav. On je živ jer ga je Bog uskrisio. Isusova smrt i uskrsnuće izvor su i temelj našega spasenja. Stoga se dužim razmatranjem zaustavljamo kod rečenoga u Mk 16,6. To dugujemo Markovu zapisu.

379

(Nastavlja se)

⁸⁶ Usp. E. L. BODE, *Morning*, 27; W. L. LANE, *Gospel*, 587; R. PESCH, *Markusevangelium*, 532; W. GRUNDMANN, *Evangelium*, 446; J. SCHMID, *Evangelium*, 310; K. STOCK, *Marco*, 348; B. RIGAUX, *Dieu*, 193.